

Románský dvorec čp. 165/I na Starém Městě

Studie o nových objevech

VLADIMÍR PÍŠA

Údržba i rehabilitace historického odkazu poskytují mimo obvyklých starostí i vítanou příležitost k zevrubnému poznání stavební historie památkových objektů. Víme, že pražské písemné prameny a starší literatura jsou mnohdy nedostatečným podkladem pro vyčerpávající poznání stáří a stavebních proměn památky. A právě nejméně je napsáno obyčejně o domech s nejzajímavější stavební podstatou.

Poznávání růstu stavební hmoty a změn jejího ztvárnění není samoúčelným bádáním, ale poskytuje pracovníkům Pražského střediska státní památkové péče a ochrany přírody dokonalé podklady k jejich každodenní práci. Nové formy aktivní ochrany nemovitých památek, zvláště historických jader našich měst, ani nedovolují rozhodnout o dalších osudech starých domů bez jejich dokonalého výzkumu. Zanedbání podrobného historického, stavebně historického a stavebně archeologického výzkumu přineslo dosud jen komplikace při vlastní stavební akci na záchranu památky. Rehabilitace či údržba se zdržela, projekt se přepracovával a nespokojenost byla na všech stranách. Největší újmu přinesl takový postup jen památce a někdy celkově i snahám památkové péče. Po předběžném zevrubném výzkumu byla stavba prováděna plánovitě a všechny objevené architektonické a výzdobné detaily se vhodně zapojily do nové úpravy.

Ve staroměstské Karlově ulici stojí nenápadný objekt čp. 165/I, kde má své provozovny kožešnické družstvo. Jeho vnější tvář i běžná prohlídka interiéru nadzemních podlaží domu nepůsobí na běžného návštěvníka zvláštním dojmem značné historické a výtvarné ceny této památky. Sporé archiválie i dosavadní literatura nebyly dostatečným podkladem ani pro pracovníky památkové péče, aby na konci dvacátých let zabránili poničení části unikátního románského domu, kamenného jádra hrazeného pražského dvorce. Od zlomu 19. a 20. století sloužil dům potřebám kožešnického družstva, jehož zvýšený provoz si vynutil mezi léty 1927—30 modernizaci interiéru a provozního zařízení objektu. Nevýrazné architektonické i výzdobné prvky spolu s jednoduchou skladbou půdorysu umožnily provést závažné stavební změny, aniž památkové orgány měly podstatné připomínky. Tehdejší metody oceňování památkových objektů neumožnily poznání pravé hodnoty vzácného domu, skrytého v jádru nenápadné stavby.

Teprve nevšední zájem Rudolfa Hlubinky ze stavebního úřadu Magistrátu hlavního města Prahy o podzemí staropražských domů umožnil v lednu 1930 odhalit ve sklepech zčásti již adaptovaného kožešnického domu jeden z nejhodnotnějších a svou

skladbou nejzajímavějších kvádríkových románských objektů na Starém Městě.¹ Jak Hlubinka, tak i autor základní monografie o románské Praze, Jiří Čarek správně usoudili, že dům měl další podlaží, do kterého vedou dodnes zachované pěkné schody v síle zdi, dělicí obě místnosti prvního podlaží, dnes sklepa.² Tehdy bylo již pozdě poznat zevrubně druhé podlaží románského objektu, protože neexistovala jeho jižní románská zeď v jižní partii a ostatní kvádríkové zdivo bylo tehdy opatřeno izolací proti vlhkosti. Správné tvrzení autorů monografií o románské Praze nebylo tedy možno podepřít dodatečným průzkumem zdiva celého domu, i když existence schodiště v síle zdi dokazovala, že románský objekt měl další podlaží. Nedalo se jen určit, zda šlo o více pater a zda byla rozložena v celé hloubce domu od severu k jihu.

Prameny o majetkových poměrech staroměstských domů, sebrané a citované ve známém Teigově místopise, svedly další badatele o románské Praze k tvrzení, že část románského domu byla původně věží, tj. měla více podlaží než dvě.³ Jedná se hlavně o zápis z roku 1518 v městských knihách (rukopis č. 2153, f. 8), kde se hovoří výslovně o věži. Proto bylo logické, že i náhodný nález románského kvádríkového zdiva pod opadanou omítkou severního průčelí prvního patra dnešního domu utvrdil v této domněnce i zpracovatele pasportisace staroměstských domů v roce 1955 a 1958.⁴

V roce 1958 hodlalo kožešnické družstvo svůj provoz modernizovat. Znamenalo to další znehodnocení památkové podstaty objektu. Tehdy se plně potvrdila teorie, jak nevhodné úpravy plodí další adaptace, poškozující stále více historickou památku. Při zmíněných úpravách v dvacátých letech bylo totiž povoleno v románských sklepech zřídit kotelnu pro ústřední vytápění domu a severní část románského podzemí adaptovat na prostor pro úschovnu kožešin. Zvýšené požadavky na mechanizaci provozu kotelny a manipulace s kožešinami si vynucovaly přístavbu elektrického výtahu k východní zdi severního sklepa. Těžké popelnice se dosud vytahovaly z kotelny po románských opukových schodech, které tím velice trpěly. Proto byla přístavba orgány památkové péče povolena. Před vydáním podrobných pokynů jsme se rozhodli zevrubně prozkoumat dotčená místa, aby se při stavbě výtahové šachty nezničily doklady o vývoji domu nebo neznámé architektonické a výzdobné detaily. Pomocí dělníků záchranné a průzkumové čtyř Pražského stavebního podniku, která pro nás pracuje již od roku 1952, jsme důkladně ohledali zdivo až po základovou spáru. Podívali jsme se i z terasy domu čp. 177/I, přístupného ze Seminářské ulice, na kvádríkové zdivo domnělého tře-

¹ Plány adaptace z prosince 1929, zkoušeno komisí dne 15. I. 1930. Stavba povolena pod čj. 1688/30 z 16. 4. 1930. Podepsáni Hlubinka a Vaněček. Materiál z Archivu odboru pro výstavbu ONV v Praze 1. Osobní poznámky Rudolfa Hlubinky o románském zdivu jsou zaneseny přímo v plánech. Investor úprav: Tržnice kožešníků, zaps. spol. s r. o.

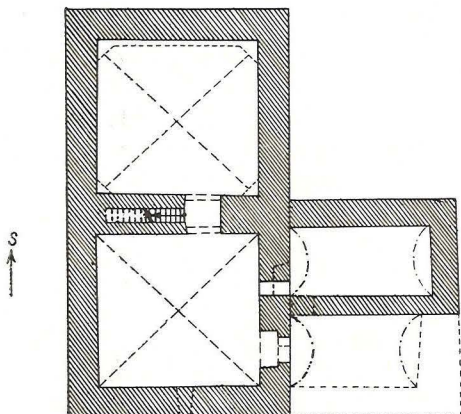
² Jiří Čarek: Románská Praha, Praha 1947. Str. 391—395.

³ Rudolf Hlubinka: Románské domy na Starém Městě pražském, Zprávy památkové péče — ročník 1947, sešit 2—3. Str. 38—9.

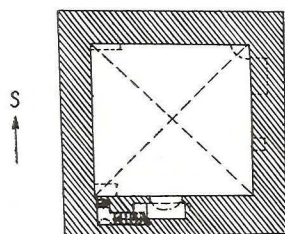
Dobroslav Líbal, Milada Vilímková: Nová zjištění o románském domě čp. 165/I v Karlově ulici, Ochrana památek 1957, Praha 1957. Str. 106.

⁴ Dokumentace Prahy — Podrobný stavební průzkum a návrh asanace, dům čp. 165/I — červen 1958 — inž. M. Beisetzarová, stav. Ě. Stach. Stavebně historický průzkum Prahy — Blok mezi Seminářskou, Husovou a Karlovou, čp. 165/I — září 1955 — D. Líbal — M. Beisetzarová a M. Vilímková. Uloženo v archivu Pražského střediska státní památkové péče a ochrany přírody.

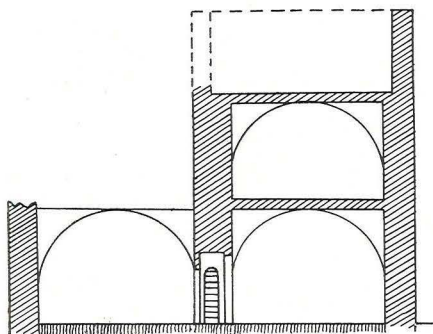
*Dům čp. 165/I půdorys románského prvního
podlaží, dnešního sklepa.
Čárkované vyznačeno románské zdivo.
Obrys gotického sklepa na východní straně
značen přerušovanou čarou*

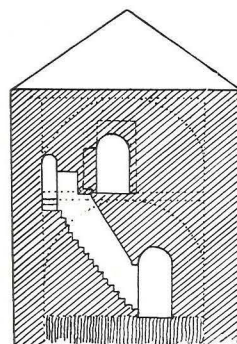
*Dům čp. 165/I — půdorys druhého
románského podlaží severní partie původního
objektu*

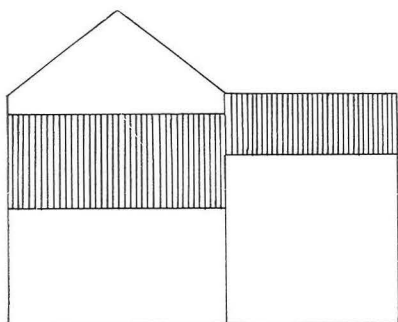
*Dům čp. 165/I — podélný řez románským
objektem (od severu k jihu).
Zjištěné románské zdivo vyznačeno čárkované*

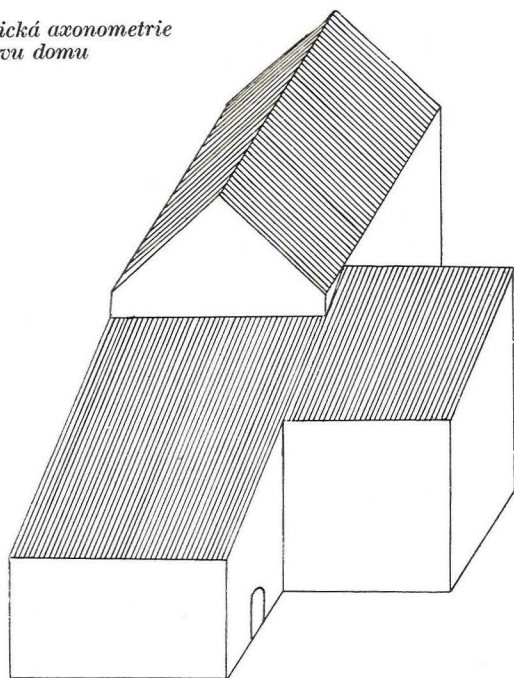
*Dům čp. 165/I — příčný řez (od západu
k východu) románským domem se schodištěm
v síle zdiva a s hypotetickým portálem
v druhém podlaží domu*

*Dům čp. 165/I — hypotetická axonometrie
původního románského stavu domu*

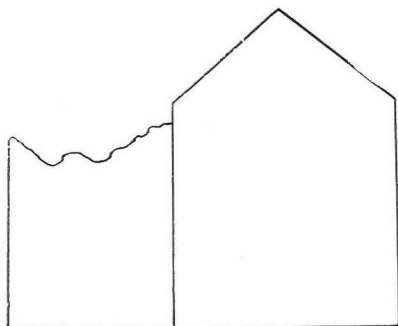

*Dům čp. 165/I — pohled na jižní průčelí
původního románského objektu*

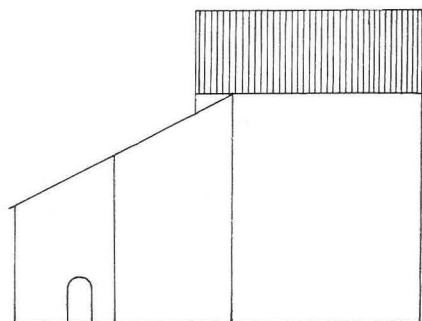

(Kresby M. Rudolfová)

*Dům čp. 165/I — pohled na severní průčelí,
na stav dosud zjištěného románského zdiva*

*Dům čp. 165/I — pohled na východní průčelí
původního hypotetického stavu románského
objektu*

tího podlaží románského domu čp. 165/I, dnes ve zvýšeném prvním patře objektu. Porozhlédli jsme se i zběžně po celém románském stavení a jeho sousedech v podzemí.

Výsledky tohoto výzkumu byly důležité jak pro stavbu výtahu a další zamýšlené adaptace ve dvoře domu čp. 162/I, tak pro podstatné poznatky o původní podobě celého románského objektu.

Předně jsme na severním průčelí zjistili štít románského domu. Je vyzděn z typických románských opukových kvádrů, jaké se v Praze vyskytovaly od druhé poloviny 12. století.⁵ Výšky řádek kvádrů se pohybují mezi 11 až 27 cm. Jejich délky jsou velmi rozličné, jak vidíme u všech románských opukových staveb, kde se délka kvádrů řídila podle jakosti a velikosti lomového kamene.⁶ Odkryty byly obě hrany trojúhelného štítu, takže podle jejich zaměření se pak daly zjistit zajímavé skutečnosti o podobě zkoumaného domu a vyslovit i pracovní výhledy pro kresebnou a modelovou rekonstrukci původního stavu.

Výška trojúhelného štítu byla 361 cm od základny trojúhelníka, svírajícího kvádrové zdivo. Tato vnější výška štítu byla polovinou světlé šířky románské místnosti prvního patra domu, tj. 722 cm. Po určení štítu domu a jeho výšky v severní části stavení můžeme lehce posoudit, zda se zde jednalo o věžovitý dům či nikoliv. Výška, domu po hlavní římsu byla totiž cca 940 cm. Tato míra byla určena i pro vnější šířku severního průčelí. Vidíme tedy, že od severu se průčelí domu projevovalo pozorovateli jako čtverec a nikoliv jako převýšený obdélník.

Prokázali jsme tedy, že výška severní části domu se rovnala jeho šířce na severním průčelí. Jak vysoká byla jižní část románského stavení? Na tuto otázku nemůžeme dnes zatím odpovědět. Stavební úpravy z třicátých let našeho století setřely poslední doklady o původní výšce jižní uliční části domu. Zmíněné archivální prameny, kde se hovoří o věži v domě čp. 165/I, nám napovídají pracovní domněnku, že jižní část měla jen jedno, zřejmě asi částečně do země zapuštěné podlaží. Pak jedině by se mohl severní díl domu projevovat vnějšmu pozorovateli od jihu z ulice jako převýšená „věž“ proti vysloveně horizontální jižní části stavení. Celý románský objekt pak měl skutečně charakter horizontálního stavení, nikoliv věžového domu. Horizontální dojem zvyšoval ostatně i štít nejvyšší domovní části svým úhlem cca 110°, který svíraly obě jeho hrany. Užitek část objektu u východní zdi jižní partie kvádrového domu zvýšila jen celkový plošný charakter kamenné části dvorce, situovaného severně předpokládané tržní ulice, směřující přímo k románskému kamennému mostu.⁷

⁵ Dokumentaci nálezů při našem výzkumu prováděl Státní ústav pro rekonstrukci památkových měst a objektů v Praze, ateliér stav. E. Stacha. Uloženo v archivu Pražského střediska.

⁶ Rozličná velikost kvádrů, opracovaných kladivem a dlátem byla závislá jak na zmíněné jakosti kamene, tak i na technice vyzdívání staveb. Pražská opuka v té době byla zřejmě odebírána z lomů na Petříně.

⁷ Vladimír Piša: Byla v Praze tržní ulice? Bude uveřejněno v časopise Památková péče. V této studii se rozvíjí pracovní teorie o existenci tržních ulic v Praze, směřujících postupně k přechodům přes Vltavu — nejdříve na severu Židovským městem k brodu na místě Mánesova mostu, později pak k jižněji položenému dřevěnému mostu a posléze ve 12. století ke kamennému mostu Juditinu.

Objev štítu domu čp. 165/I nám tedy prokázal původní výšku dalšího románského stavení v Praze. Ukázalo se, že i v tomto případě měl celý objekt horizontální a nikoliv vysloveně věžovitý charakter jako tzv. městské obytné věže patriciátu poloviny 13. století, obytné věže tvrzí nižší šlechty na venkově, či vrcholně feudální věžové hrady 13. století, zdůrazňující moc panstva této doby.⁸ Dům čp. 165/I se přiřazuje tedy k objektům čp. 16/I a čp. 222/I, kde byla nezvratně zjištěna jejich výška.⁹ Není na škodu zdůraznit i v této studii, že počet podlaží neměnil u poznaných objektů jejich základní horizontální charakter. Tak objekt čp. 16/I měl například tři podlaží, a přesto se projevoval pozorovateli jako horizontální, nikoliv jako věžový dům.

Pro výhled dalšího bádání o objektu čp. 165/I nebude bez významu plán z roku 1794, uložený v Archivu hlavního města Prahy. (Zn. Publ. 19 n. 416 z r. 1794). Byl zhotoven stavitelem Janem Palliardim a realizován stavitelem Karlem Schmidtem. Jsou zde dokumentovány úpravy domu čp. 165/I, kde byla upravena jednak místnost nad jižním románským sklepem, s ní sousedící východní část gotického přístavku při Karlově ulici, a posléze přestavěna místnost prvního patra dnešního objektu nad románskou klenbou v dnešním přízemí, původním druhém románském podlaží severní části domu. Tato románská komnata náležela tehdy sousednímu domu, jak se dočteme v plánu. V řezu na plánu vidíme znatelné převýšení severní části domu oproti dvěma jižně položeným místnostem, tak jak je tomu zhruba i dnes přes pozdější stavební úpravy. Pro nás je na plánu nejzajímavější zakreslení křížové klenby v přízemí druhé místnosti od Karlovy ulice, tj. nad prostorem domnělého druhého románského podlaží jižní části domu. Podle mého názoru zde nejde o kresebnou dokumentaci původní románské křížové klenby, protože na plánu zakreslená výška místnosti nemohla pojmout v sobě křížovou klenbu ani půlkruhového řezu. Výška místnosti podle plánu je cca 285 cm, zatímco poloměr klenby by musel být cca 400 cm. Nepřesnost v plánu zde nemůže hrát takovou roli, protože rozdíl je přes jeden metr. Dnešní stav v domě odpovídá zhruba naznačeným výškovým poměrům v plánu. I rozdíl mezi uliční úrovní a podlahou místnosti nad jižním románským sklepem odpovídá v plánu dnes kontrolovatelné skutečnosti. Můžeme tedy konstatovat, že v roce 1794 nebyla podle Palliardiho plánu jižní místnost překryta románskou křížovou klenbou. Zůstává tedy nadále otevřena otázka výšky jižní partie románského objektu.

Nezvratný důkaz o existenci druhého románského podlaží a nález románského trojúhelného štítu na severním průčelí domu podnítily nás v roce 1958 a 1959 k bedlivějšímu

⁸ Hrady a tvrzemi se zabývá u nás naposled studie Antonína Hejny: „K situační a stavební formaci feudálního sídla v Evropě“, uveřejněná v 2. čísle ročníku 1965 sborníku Památky archeologické, na str. 513—583. Pro naše poměry není bez významu studie profesora halské university Martina Luthera, PhilDr. Hanse-Joachima Mruska: „Thüringische und sächsische Burgen“. Lipsko 1965. Zde shlédneme vyobrazení a měřickou dokumentaci řady obytných věží feudálních sídel, jako názorný doprovod k dobrému studijnímu textu.

⁹ Vladimír Piša: Zjištění románského štítu paláce čp. 222/I. Uveřejněno v časopise Ochrana Památek 1953, č. 3 na str. 24.

Vladimír Piša: Nové poznatky o domě čp. 16/I. Uveřejněno v časopise Památková péče 1963 v č. 7 na str. 205—9.

Vladimír Piša: Obytné domy pražské raného feudalismu. Historie kvádříkového domu. Praha 1963. KU. str. 20—24, 38—40, 62—64.

výzkumu i v dalších partiích objektu. Tak při severním průčelí sousedního domu čp. 162/I měla být ve dvoře přistavěna provozní místnost kožešnického družstva. Podívali jsme se tedy na základovou půdu a našli jsme zasypanou středověkou studnu. Prozkoumali jsme fasádu a zjistili jsme pozdně románské kvádříkové zdivo. Silně ohořelé opukové kvádříky střední velikosti, které sahají do výše prvního patra severního dvorního průčelí domu čp. 162/I, byly citelně porušeny pozdějšími zásahy. Přesto získaný obraz průčelí dovolil konstatovat, že kvádříkové zdivo nesahalo výše než hlavní římsa severní části domu čp. 165/I, stýkající se na jihovýchodním rohu s pojednávaným zdivem na severním průčelí dnešního domu čp. 162/I, které tím navazuje vlastně na jižní zeď severní části domu čp. 165/I, a to směrem východním.

V severním románském sklepe jsme se podívali na základové poměry u východní zdi. Zjistili jsme zde velmi solidní izolaci stěn a podlahy. V jihovýchodním koutě sklepa při schodišti z dvorku domu čp. 162/I jsme odkryli základovou spáru románské zdi v délce asi tři metry. Potvrdilo se opět, že románští zedníci ukládali své zdivo vždy na únosné hrubé šterkopísky, a to na jejich nerovný povrch bez výkopu vodorovné rýhy pro uložení první vodorovné vrstvy základového zdiva. Nerovnost povrchu únosných šterkopísků vyrovnávali hrubým lomovým zdivem až do nejvyššího bodu křivky povrchu únosných šterkopísků. Lomové zdivo mělo širší základnu než byla síla horních vrstev lícované kvádříkové zdi. Vyrovnávací základové zdivo nemělo však pravidelné rozšíření a znatelný ozub přechodu do horních vrstev lícované stěny, jako můžeme sledovat na stavbách s tzv. předzákladem. V rozích při styku zdiva se lomový základ podstatně rozšířil, aby zvýšil stabilitu nároží budovy. Nad nejvyšším místem šterkopísků pak zedník již vyzdíval zeď z pravidelných, pečlivě do vodorovných vrstev zděných řádek opukových kvádříků. V našem případě se v délce 277 cm vystřídaly tři úrovně šterkopískové základové půdy, vzdálené 10, 30 a 50 cm od spodní spáry kvádříkové líce horní stěny. Základové lomové zdivo přesahovalo před kvádříkovou líc asi 16 až 20 cm, v nároží pak až o 40 cm, protože velké ploché kvádry se pečlivě vyvazovaly. Ve zkoumané partii románské stěny, tj. pod izolační vrstvou, měřila nejvyšší vrstva kvádříků 25 cm, nejnižší pak 10 cm. Původní románská podlaha mohla být uložena asi ve výši 10 cm nad spodní spárou první vrstvy kvádříků vysoké 20 cm. Románská podlaha spočívala na jemné písčitohlíněné naplavenině, která zřejmě vyplňovala prohlubně v únosných hrubých šterkopiscích. Skutečnost, že jsme v prvním podlaží pražských románských domů našli málo stop po opukových deskách románské dlažby, a to i tam, kde se terén pro zvýšení pod gotickou dlažbu nasypával, jako v našem případě, svědčí o tom, že podlahy románských obytných místností byly pravděpodobně dřevěné pro lepší izolaci před zimou a vlhkem. Ve výši 55 cm od spodní spáry kvádříkového zdiva jsme našli stopy po gotické křemenné dlažbě sklepa, uložené na násyp. Na gotickou valounkovou dlažbu sklepa byla ve třicátých letech navedena stavební suť a na ni uloženy izolační důkladné vrstvy a poté xylolitová podlaha skladiště kožešin. U stěn byly na podlahu postaveny izolační desky, které dnes znemožňují zkoumání stěn severní románské místnosti.

Uvedené skutečnosti, zjištěné ve sklepe, nás opět přesvědčily o neobyčejné dovednosti a zkušenosti románských zedníků zvláště v mechanice zemin a statice. Zkušeni stavbaři prostě neradi rušili klid únosných šterkopísků, tj. ani je neprokopávali, ani jimi ne-

vyplňovali před stavbou základů prolákliny, aby získali vodorovnou základovou spáru pro uložení své zdi. Ponechali přírodní stav únosné základové půdy, aby neporušili její přirozenou soudržnost, a proto raději vyrovnali povrch lomovým zdivem, které pro lepší nosnost rozšířili přes líc horního zdiva. Prokopávali zásadně jen naplaveniny a neúnosné jemné písky a humus, jako v našem případě. Na horní hranu jemných písků pak pokládali podlahy. Bahnité náplavy, které nepropouštěly vodu a špatně vysychaly, odstraňovali z plochy staveniště. Měli pro to praktický důvod. Při častých povodních vnikala voda do spodních podlaží. Do písčitého podkladu voda se rychle vsákla a podlaha pak záhy vyschla. Do bahnité podkladové půdy by voda vsakovala pomalu, bahno by dlouho drželo vlhkost a podlaha by nejen nevyschla, ale hnila by.

Dosud nevíme, zda zkoumaná severní místnost prvního románského podlaží byla obytnou prostorou či provozní místností majitele dvorce. Zmíněná novodobá izolace stěn znemožňuje dosud poznání okenního či větracího otvoru a existence stopy po krbu. Stav zdiva v severovýchodním nároží místnosti by nevylučoval vyslovit domněnku o existenci krbu. Dalším dokladem, podle kterého usuzujeme na původní funkci románských místností, je uzavírání portálu zevnitř zkoumané místnosti. V našem případě se tak uzavíral portál mezi jižní a severní přízemní místností, ale na vnější straně před schodištěm v síle zdi, vedoucím do druhého románského podlaží. Je to doklad pro možnost zahrazení spojovacího otvoru do severní místnosti prvního podlaží i druhého podlaží objektu, které v románských pražských domech bylo dosud ve zkoumaných případech určeno jako obytné. Otvor pro zasunutí závory velikosti $15 \times 22 \times 260$ cm je dodnes zachován ve východním ostění portálu při jižní straně domovního průchodu ve výši 90 cm od dnešní podlahy. Původní výška otvoru pro zasunutí závory byla asi ve výši 100 cm od podlahy původního průchodu mezi oběma románskými místnostmi prvního podlaží domu. Proto také výška portálu v jeho středu od půlkruhu nadpraží až po práh byla asi 244 cm. Doklad pro původní úroveň podlahy průchodu nemusel být získán sondou. Ze schodiště v síle zdi jsou totiž zasypány a překryty betonovou podlahou dva stupně po asi 28 cm výšky. Uzavírání vchodu do druhého podlaží a do severní místnosti dokládá důležitost obou prostor pro obyvatele domu, kteří se zde mohli pevně ohradit.

Jižní místnost prvního podlaží byla tedy asi nástupním prostorem domu. Dosud jsme ani nenašli otvor pro závoru v portále do této místnosti, umístěném v jihovýchodním koutě. Jeho ostění je porušeno a výška není původní. Severně portálu s půlkruhovým nadpražím v místnosti je zazděn další portál, vedoucí z tohoto prostoru do komory resp. místnosti dosud nepoznané velikosti, podoby a účelu. Jeho vnější monolitické nadpraží můžeme vidět ze sklepa pod čp. 162/I, který je přístupný portálem s půlkruhovým nadpražím a tak spojen s jižní místností domu čp. 165/I. Šířka zazděného portálu byla cca 77,5 cm a jeho jižní ostění pokračuje dále do stěny jižní zdi, ohraničující prostor tzv. komory. Nad předpokládanou podlahou, určenou podle spodní spáry lícovaných kvádrů v dnešním sklepe, bylo vodorovné nadpraží portálu asi 165 až 170 cm vysoko, což svědčí též pro portál do vedlejší užitkové místnosti.¹⁰ O komoře si povíme něco při pojednání o původní podobě kamenného objektu.

¹⁰ Podobný portál je v domě čp. 597/I v Celetné ulici, kde spojuje hlavní místnost prvního podlaží románského domu s vedlejší komorou.

Vrátíme se nyní do severní části domu, do jeho dnešního zvýšeného přízemí, románského druhého podlaží. Je tam dnes kožešnické skladiště, překlenuté křížovou klenbou. Původně sem vedl portál ze schodiště v síle zdi, který je dnes zazděn. V severovýchodním koutě je dnes zřetelné čtvrtválcové přizdění o poloměru asi 80 cm, sahající do výše asi 225 cm od dnešní podlahy. Je zde ukryt pravděpodobně koutový krb. V jihovýchodním rohu místnosti sbíhá hrana klenby až na cca 48 cm k dnešní podlaze. V maskovaném přístěnku v jižní zdi jsme našli zajímavý detail, patřící zřejmě k původnímu románskému stavu domu. Horní část, jen na půl cihly zazděného výklenku, nese stopy půlkruhového nadpraží a lože jeho klenáků. Rozměry tohoto otvoru v původní podobě nápadně souhlasí s jiným detailem, jehož jsme si všimli na schodišti blíže horní podesty, kde se komunikace lomí k zazděnému portálu pojednávané místnosti. Zde jsou totiž kvádříky, kterými je pěkně ohraničen prostor schodiště v síle zdi, nahrazeny po obou stranách stěny cihlami, a to pod západním ostěním otvoru, jehož zbytky jsme našli ve zmíněném přístěnku. Výška otvoru od spodní hrany cihlové zazdívky ve schodišti až do půlkruhového nadpraží patrného v přístěnku měří přibližně 250 × 140 cm. Dislokace otvoru portálu ze schodiště do místnosti napovídá pak snaze stavitele o umístění obou otvorů tak, aby v jižní stěně místnosti bylo ponecháno co nejvíce volného místa. Pravou podobu původního portálu a jeho účel budeme moci zjistit v budoucnosti jen podrobným průzkumem celé stěny a zdiva po přesném strojovém proměření všech naznačených vztahů obou otvorů, schodiště v síle zdi, čelního klenbového oblouku a původní podlahy místnosti druhého podlaží severní části románského domu. Dnes můžeme vyslovit jen pracovní domněnku, že by se mohlo jednat o spojení v severní místnosti s podkrovím v případě, že objekt měl dvě podlaží jen ve své severní části. V případě, že celý dům byl dvoupodlažní, jednalo by se pak o spojovací portál obou místností. V tomto případě musíme ale konstatovat dnes zjištěnou skutečnost, že ze schodiště v síle zdi vede portálek jen do severní místnosti. Budoucí výzkum severní místnosti může přinést mnoho zajímavých dokladů o podobě obytných místností pražských románských domů, z něhož můžeme čerpat materiál pro další prohloubení našich znalostí o podobě a funkci pražské profánní kvádříkové architektury.

Poznali jsme dosud, že románský objekt v čp. 165/I měl určitě dvě podlaží v severní části, kde byl také zjištěn nízký trojúhelný kvádříkový štít severního průčelí. Podle plánů z roku 1794 (J. Palliardi) můžeme soudit, že v té době buď již neexistovala románská klenba druhého podlaží jižní části domu nebo že toto podlaží v případě své existence mělo dřevěné zastropení. Zůstává však dále otevřená otázka, zda jižní partie domu vůbec druhé podlaží měla. V případě, že jižní část měla dřevěné zastropení, musela být světlá výška této místnosti snížena při přístavbě gotické partie domu ke Karlově ulici po vyměření uliční čáry do dnešní podoby.¹¹

Dosud zjištěné skutečnosti však podle mého názoru napovídají možnosti, že původní románské stavení mělo dvě podlaží jen ve své severní části. Byla to prostě převyšena

¹¹ Teorie o existenci tržní ulice na místě ulice Karlovy, zřízené po výstavbě Juditina mostu, široké jeden český provazec, tj. cca 30 metrů, je rozvedena v autorově studii: Byla v Praze tržní ulice?, která bude zveřejněna v časopise Památková péče.

obytná část dvorce, kde jižní místnost v prvním, pravděpodobně částečně do terénu zapuštěném podlaží, byla jen nástupním prostorem, odkud se vcházelo i do východní funkční místnosti či komory. Nemohlo být dosud prokázáno výzkumem, zda jižní místnost byla zapuštěna do terénu a jaký vztah k celému objektu měla východní komora. Při této alternativní domněnce zůstává ale otevřena otázka, jak vypadala pak vnější tvář domu, zvláště ve vztahu k východní části. Víme, že severní zeď této partie měla stejnou výšku se severní dvoupodlažní částí hlavního objektu. Klíčem k rozluštění této otázky bude snad jen nově zjištěný otvor v jižní zdi druhého podlaží severní části kvádríkového jádra, protože obvodové zdivo v partii, kde mohlo být situováno druhé podlaží jižní části, bylo v minulosti zničeno. Je možné, že i výzkum zdiva v domě čp. 162/I a nepatrných zbytků, které se snad mohou objevit ještě v domě čp. 165/I, mohou přinést nečekané objevy, na jejichž základě se snad dopátráme pravdy o skutečné podobě původního pozdně románského kamenného jádra pražského dvorce.

Před naznačenými stavebně-archeologickými výzkumy a podrobným ohledáním celé stavby se nemůžeme proto plně spokojit se všemi závěry pasportu z roku 1958 a se studií uveřejněnou ve sborníku Klubu za starou Prahu, Ochrana památek z r. 1957.¹² Podle půdorysů zde zveřejněných měl objekt před hlavním portálem v jihovýchodní části kamenného jádra předsíní dělenou ve dvě místnosti. Tato domněnka není pravděpodobná, vzhledem k dosud zjištěným skutečnostem a celkové situaci objektu. Víme přece, že kamenná jádra byla v Praze součástí zřejmě dřevěného dvorce a vchody do kamenných jader byly vždy situovány uvnitř dvorcové parcely. Podle skutečností zjištěných u portálů nebyly tyto ve většině případů napojeny na dřevěnou místnost, protože při požáru dřevěných částí dvorce nebyl portál zničen ohněm, tak jako jiné stěny. Z toho usuzujeme, že portály vedly ve zmíněných případech do volného prostoru. V našem případě vedl portál asi do prostoru mezi ohradní zeď dvorce směrem k předpokládané tržní ulici a mezi východní částí domu — komorou. Jak jsme výše uvedli, tato část objektu dosud uniká našemu plnému poznání.

Úzký, na východ protáhlý obdélník půdorysu, připojený severně hlavního portálu by odpovídal funkční komoře při jižní nástupní části, kdyby nebylo její vysoké severní zdi, dosahující až k hlavní římse severní partie domu. Výška přístavby by napovídala prostoru sloužícímu buď oběma podlažím domu v případě, že celý objekt měl stejnou výšku, jinak by celková podoba původního objektu byla velmi nezvyklá. Pasport i studie v Ochráně památek usuzuje, že komora byla dodatečně přistavěna k původnímu jádru. Již Čarek ale správně usoudil, že malý portálek v dnešním sklepě, vedoucí původně do komory, byl zřejmě vystavěn současně s hlavní budovou. Vzhledem k naznačeným nejasnostem však soudí, že i tuto otázku by bylo možno ponechat otevřenou až do provedení podrobného výzkumu dotčených partií stavení.¹³

Mám pocit, že nebude na škodu, když si již dnes budeme reprodukovat hypotetickou podobu našeho domu v nejsložitější alternativě, jak výše uvedeno. Protože objekt nebyl dosud přesně zaměřen pomocí stroje, nelze odpovědně provést přesné hypote-

¹² Viz pozn. 3) Týká se to hlavně zveřejněného půdorysu ve východní partii domu.

¹³ J. Čarek: op. cit. str. 394. Čarek také správně v současné situaci znalosti objektu usuzuje na existenci komory jen severně hlavního portálu do jižní partie románského objektu.

tické alternativy. Proto je nutno pohlížet na přiložený výkres jako na hypotézu, vypracovanou na základě půdorysu z pasportu SÚRPMO a dosavadních archeologických výzkumů. Pokud bychom chtěli rekonstruovat rozsah a podobu parcely i dvorce, poslouží nám k tomu nejen přesně měřený plán Prahy z roku 1841—2, ale i rozsah dosud zjištěných parcel dvorců například v čp. 222/I a čp. 597, jejichž rozměry jsou velmi podobné. Při dosazení těchto rozměrů do hranic parcel domů bloku Karlova, Husova, Seminářská vychází nám základní rozloha dvorce s kamenným jádrem v čp. 175/I přibližně v takovém rozsahu, jako při jmenovaných dvorcích, jejichž rozloha se dodnes zachovala. Při přijetí této domněnky o rozsahu dvorce čp. 165/I bychom pak mohli ztotožnit i nepatrný zbytek románské kvádříkové zdi ve sklepě domu čp. 175/I s nárožím ohradní zdi dvorce nebo nějakou malou kamennou stavbou při vchodu do dvorce z křižovatky tepen sever-jih, východ-západ. Podle situace kvádříkové zdi v domě čp. 175/I se zde těžko může jednat o zbytek románského kamenného domu, a to hlavně z důvodů dispozičních. Je málo pravděpodobné, že dodnes by se nezachoval i v tomto domě podstatnější zbytek románského objektu, tak jako v ostatních zjištěných případech. Konečně situace zbytků ohradní zdi se velmi podobá podobnému případu v bloku domů jižně Celetné ulice, kde se podle mého názoru může jednat také jen o zbytky ohradních zdí tamnějších dvorců.¹⁴ — V nálezové zprávě o výzkumu v domě čp. 165/I jsme si uvedli několik skutečností a výsledků práce Pražského střediska státní památkové péče a ochrany přírody. Byla zde dokumentována i praxe stavebně archeologického výzkumu, jehož metody nám pomáhají odkrývat nejvíce skrytá tajemství ze stavebního vývoje památkového objektu. Poukázali jsme také na to, jak jedna chyba v rozhodnutí o osudu památky plodí další zhoršení stavu domu. Poznali jsme, jak sebemenší příležitost k zevrubnému stanovení stavební historie domu má být plně využita a jak cenné poznatky přinese každý, byť sebemenší hloubkový výzkum.¹⁵

Určení a poznání každého kamínku z té složité mozaiky stavebního vývoje pražských domů je důležité a nesmí být nikdy promarněno, chceme-li jednou v budoucnosti dokončit mohutný obraz vývoje celého města a jeho objektů. Tím jsme povinni nejen sobě, ale dnes i celé kulturní Evropě, která si po celý rok dává svá dostaveníčka v naší staleté Praze.

¹⁴ Viz grafická rekonstrukce situace románských dvorců při Celetné ulici a u Týnského dvora, zveřejněná při autorově studii Byla v Praze tržní ulice?. Viz pozn.: 11.)

¹⁵ Pro důležitost památky bude celý objekt přesně zaměřen pomocí stroje, aby při budoucím zevrubném výzkumu byly k dispozici dokonalé měřické podklady.